

Asia: VN/14348/2024

Lausuntopyyntö luonnoksesta valtioneuvoston asetukseksi sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun asetuksen muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

Lausuntonne asiakasmaksuasetuksen muutoksista

Pelastakaa Lapset kiittää mahdollisuudesta lausua luonnokseen valtioneuvoston asetukseksi sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun asetuksen muuttamisesta.

Pelastakaa Lapset ei kannata esitettyjen muutosten toteuttamista. Asiakasmaksujen korottaminen on pienituloisten ihmisten ja pienituloisten lapsiperheiden näkökulmasta ongelmallista. Asetuksen taustalla on hallitusohjelman mukainen asiakasmaksujen maltillinen korottaminen, joka on tarkoitus toteuttaa "mahdollisimman oikeudenmukaisesti lisäämättä eriarvoisuutta sekä siten, etteivät maksut muodostu esteeksi palveluiden saamiselle". Maltillisina esitetyt korotukset ovat todellisuudessa varsin mittavia, yli 20 ja 40 prosentin suuruisia, korotuksia. On myös huomioitava, että asiakasmaksuja on nostettu jo vuoden 2024 alussa. Kuten perustelumuioluonnoksessa (jatkossa muistio) todetaan, voi sellaisten pienituloisten asiakkaiden määrä kasvaa, joilla on vaikeuksia selvittää asiakasmaksuista. Tämä voi johtaa toimeentulotuen lisääntyneeseen tarpeeseen. Jo ennen nyt kaavailtuja korotuksia Soste ry:n mukaan (2024) edellisvuonna lähes 440 000 sosiaali- ja terveyspalvelujen sekä varhaiskasvatuksen asiakasmaksua päätyi ulosottoon. Näistä suuren osan muodostivat terveyskeskusmaksut ja sairaala- ja muut laitoshoitomaksut.

Hyvinvointialueilla on mahdollisuus päättää maksujen alentamisesta tai perimättä jättämisestä, mikä voi lisätä alueellista eriarvoisuutta. Soste ry:n (2024) mukaan maksujen alentamiskäytännöt ovat jo aiemmin olleet alueilla vaihtelevat. Alennuksen hakeminen on myös osoittautunut monimutkaiseksi.

Sosiaaliturvajärjestelmä laajemminkin tarkasteltuna on jo nyt monimutkainen ja monen etuuden hakeminen on vaativaa. Kokonaisuutta ei ole perusteltua entisestään vaikeuttaa ja ajaa yhä useampia esimerkiksi toimeentulotuen piiriin, jonka hakuprosessi on tunnetusti byrokraattinen ja työläs.

Vaikutukset kotitalouksiin ja ihmisiin

Muistiossa todetaan hallituksen valmistelevan samanaikaisesti useita säästötoimia, joiden yhteisvaikutuksia kyseessä olevan ehdotuksen kanssa ei ole ollut mahdollista arvioida. Arvioinnin todetaan valmistuvan syksyllä ja täydentävän hallituksen esityksiin ja muihin ehdotuksiin sisällytettyä vaikutusarviointia. Pidämme merkittävänä puutteena sitä, ettei yhteisvaikutusarviointeja ole saatavilla lausuntoajankohtana. Yleisellä tasolla vaikutuksista tiedetään esimerkiksi THL:n (2023) ja Soste ry:n (2023) laskelmien perusteella se, että sosiaaliturvaan kohdistettavat toimet tulevat kasvattamaan pienituloisuutta ja lisäämään eriarvoisuutta eri väestöryhmien välillä. On välttämätöntä, että samanaikaisten säästötoimien yhteisvaikutukset sekä lapsivaikutukset arvioidaan, jotta säästötoimien vaikutuksista voidaan muodostaa kokonaiskuva ja arvioida, muodostuvatko toimet kohtuuttomiksi yksilöille ja kotitalouksille.

Lasten osalta muistiossa on seuraava maininta: alaikäiset on vapautettu monista maksuista, minkä vuoksi muutokset vaikuttaisivat seitsemään prosenttiin alaikäisistä. Muita lapsiin kohdistuvia huomioita tai lapsivaikutusten arviointeja muistiossa ei ole.

Tässä yhteydessä haluamme muistuttaa YK:n lapsen oikeuksien komitean kesäkuussa 2023 Suomen valtiolle antamista suosituksista välttää sosiaaliturvan leikkauksia, jotka vaikuttavat köyhyys- ja syrjäytymisvaarassa oleviin lapsiin. Nämä suositukset on huomioitava myös asiakasmaksujen korotuksissa, sillä korotuksilla tulee olemaan vaikutuksia lapsiperheiden toimeentuloon ja näin myös lapsiin.

Lasten kohdalla on huomioitava esityksen suun ja hampaiden tutkimusta ja hoitoa käsittelevä §9 -kohta. Kohdassa ei ole mainittu, että korotukset eivät koskisi alle 18-vuotiaita. Korotukset suun ja hampaiden tutkimuksen ja hoidon asiakasmaksuihin ovat lasten kannalta huolestuttavia. Erityisesti näin on pienituloisten perheiden kohdalla, sillä pitkäaikaisesti toimeentulotukea saaneiden perheiden lapsilla on havaittu muita lapsia useammin kariesvaurioita ja ilmoittamattomia poisjääntejä hammashoidosta (Hiilamo ym. 2024).

YK:n lapsen oikeuksien sopimus, artikla 24. velvoittaa valtioita tunnustamaan lapsen oikeuden nauttia parhaasta mahdollisesta terveydentilasta sekä sairauksien hoitamiseen ja kuntoutukseen tarkoitetuista palveluista. YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan sopimusvaltioiden on pyrittävä varmistamaan, ettei yksikään lapsi joudu luopumaan oikeudestaan nauttia tällaisista terveyspalveluista. Nyt esitetyt asiakasmaksujen korotukset eivät edistä näitä lapsen oikeuksien sopimuksen sisältöjä ja pahimmassa tapauksessa ne tulevat rikkomaan artiklan 24 lapsen oikeuksia.

Vaikka suorat vaikutukset kohdistuvat seitsemään prosenttiin lapsista on tämän lisäksi huomioitava lapsiin kohdistuvat vaikutukset heidän vanhempiensa kautta. Tutkimusnäyttö osoittaa erikoissairaanhoidon ja toimeentulotuen välisen yhteyden, sillä toimeentulotuella siirtyneillä lapsiperheillä taustalla on monesti vanhempien erikoissairaanhoidon diagnoosi (Hiilamo ym. 2023). Myös Pelastakaa Lapset ry:n Lapsen ääni -selvitykseen (2023) vastanneet pienituloisten perheiden lapset ovat kertoneet muita vastaajia useammin perheessään olevasta sairaudesta tai vammasta, joka vaikuttaa negatiivisesti heidän arkeensa.

Kun asiakasmaksukorotusten kanssa ollaan samanaikaisesti suunnittelemassa muun muassa lääkekorvausten alkuomavastuun korottamista, voivat vaikutukset osua samoihin ihmisiin vaikeuttaen näin kotitalouksien taloudellista tilannetta. Vaikutukset ulottuvat lapsiperheissä sairastavien vanhempien lisäksi heidän lapsiinsa.

Muistion mukaan eri kotitaloustyypeistä elävistä yli 18-vuotiaista yli 10 euron korotukset vuodessa kohdentuisivat erityisesti yksinhuoltajiin (61 prosenttia). Huomio on pienituloisten perheiden kannalta tärkeä, sillä yksinhuoltajatalouksien köyhyysriski on huomattavasti suurempi kuin kahden huoltajan talouksissa.

Suomea sitoo YK:n lapsen oikeuksien sopimus, jossa muun muassa muistutetaan velvollisuudesta huomioida lapsen etu ja taata lapsille mahdollisuus elää terveenä, saada hoitoa sekä riittävä elintaso ja sosiaaliturva.

Muutokset asiakasmaksuihin tulee arvioida lapsen oikeuksien sopimuksen sisällöt ja lapsen oikeuksien komitean edellä mainitut suositukset huomioiden. Lisäksi on huomioitava kansallisen Lapsistrategian ja siihen sisältyvän EU-tasoisin Lapsitakuun sitoumus lapsen edun ensisijaisuudesta kaikessa päätöksenteossa ja eriarvoisuuden vähentämisessä.

Lisätietoja: Aino Sarkia, erityisasiantuntija. Aino.sarkia@pelastakaalapsset.fi, +358 50 575 0289

Lähteet:

Hiilamo A, Keski-Säntti M, Mannevaara M, Kallio J, Harjunmaa U, Koskenvuo K. 2024. Toimeentulotuki ja hammasterveys lapsilla. 9.2.2024. Tiede. Apollonia.

Hiilamo A, Keski-Säntti M, Räsänen S, ym. 2023. Contribution of parental health to the subsequent social assistance entry of the family with children: a nationwide register-linked birth cohort study in Finland. J Epidemiol Community Health 2023;77:224-229.

Pelastakaa Lapset ry 2023. Lapsen ääni 2023.

Soste ry 2024. <https://www.soste.fi/uutiset/soste-selvitti-ulosottoon-viime-vuonna-lahes-440-000-sosiaali-ja-terveyspalvelujen-seka-varhaiskasvatuksen-asiakasmaksua/>

Soste ry 2023. <https://www.soste.fi/uutiset/soste-selvitti-hallituksen-leikkausten-vaikutukset-maakunnittain-lahes-17-000-uutta-alaikaista-tippuu-koyhyysrajan-alle/>

THL 2023. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/147877/URN_ISBN_978-952-408-2297.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Lausuntonne todistuksista ja lausunnoista perittävistä asiakasmaksuista.

Huom! tämä kysymys on osoitettu ensisijaisesti hyvinvointialueille. Todistuksista ja lausunnoista perittävien asiakasmaksujen jatkovalmistelua varten hyvinvointialueita pyydetään tuottamaan valmistelun tueksi tietoa hyvinvointialueen antamien todistusten ja lausuntojen määristä sekä niistä saatavista asiakasmaksutuloista. Samalla mahdollisuuksien mukaan pyydämme tietoa alla olevasti eriteltyinä:

- Lääkärinlausunnot ajokorttia varten
- Lääkärinlausunnot aselupaa varten
- Muut säädöspohjaiset lausunnot ja todistukset (jos tieto jo koottuna)
- Muut (ei-säädöspohjaiset) todistukset (jos tieto jo koottuna).

Lisäksi hyvinvointialueita pyydetään arvioimaan todistuksista ja lausunnoista perittävän asiakasmaksun nykyisen enimmäismäärän suhdetta todistusten/lausuntojen tuottamisen kustannuksiin (maksujen kustannusvastaavuus).

Tietoa tarvitaan, jotta todistuksista ja lausunnoista perittävän maksun enimmäismäärään valmisteltavan korotuksen vaikutukset hyvinvointialueen rahoitukseen voidaan arvioida hyvinvointialueiden rahoituksen turvaavalla tavalla.

-

Sarkia Aino
Pelastakaa Lapset ry